

Hong Zicheng

菜根譚

Wortels van
levenskunst

ISVW UITGEVERS

Hong Zicheng

Vertaald en ingeleid door Carlo Hover

菜根譚

Wortels van levenskunst

De praxis van confucianisme, daoïsme en boeddhisme

ISVW UITGEVERS

自天子以至於庶人壹是皆以修身為本

Van de hemelzoon tot en met de gewone man,
allen dienen het cultiveren van hun persoon als
wezenlijk te beschouwen.

Grote leer, Daxue 大學

Inhoud

1 Introductie

1.1	GOED KAUWEN	7
1.2	LEVENSKUNST VOOR ROERIGE EN DECADENTE TIJDEN	8
1.3	DE MENSELIJKE NATUUR	11
1.4	ZELFHULPAFORISMEN?	12
1.5	ACTUALITEIT	13
1.6	VOOR WIE?	14
1.7	VERTALING	15
1.8	STRUCTUUR VAN DE AFORISMEN	16
1.9	VEELGEBRUIKTE BEELDEN EN BEGRIPPEN	19
1.10	CENTRALE THEMA'S	25
1.11	AANVULLENDE INFORMATIE IN E-BOOK	30
1.12	LEZEN	30

2 Aforismen

2.1	VOORWOORD	33
2.2	AFORISMEN OVER HET WERKZAME LEVEN	35
2.3	AFORISMEN OVER VRIJE TIJD	119

1 Introductie

1.1 GOED KAUWEN

De Groente- en Wortelaforismen, *Caigentan* 菜根譚 in het Chinees, zijn rond 1590 tijdens de Ming-dynastie (1368-1644) opgetekend door Hong Zicheng. Het is een collectie van ruim 350 aforismen gebaseerd op de drie belangrijkste levensbeschouwelijke tradities in het toenmalige China: confucianisme, daoïsme en boeddhisme. Tegenwoordig zijn deze nog steeds belangrijk. Hoewel ze alle ook een religieuze dimensie kennen, ligt in de bundel het accent op de filosofische beginselen en wat deze voor en in de praktijk betekenen. De *praxis* staat centraal. Daarbij gaat het enerzijds om een persoonlijke, op het individu gerichte functie (levenskunst), en daarnaast om het sociaal en politiek handelen als bestuurder, manager of ambtenaar. De oorspronkelijke doelgroep bestond uit de klasse van ambtenaren en bestuurders en uit rijke, vrijgestelde of arme, werkloze geletterden. Zij konden zowel voor hun privéleven als hun publieke functie een beroep doen op de praktische wijsheid van deze aforismen. Eclecticisme was de Chinezen niet vreemd en de meesten kenden de verschillende tradities redelijk tot goed, ook al stond het confucianisme in die zin centraal dat kennis daarvan onontbeerlijk was voor een ambtelijke carrière. Een veel gehuldigde opvatting was dat de drie tradities in wezen sterk overlappen. Daar is zelfs een uitdrukking voor, *sanjiao heyi*: de drie leren zijn (uiteindelijk) één.

Van de auteur, Hong Zicheng 洪自誠 (te vertalen als Hong die zichzelf cultiveert), is maar weinig bekend. Jaartallen ontbreken, maar hij is actief in de regeerperiode van keizer Wanli (regeert van 1572-1620). Hij is verder bekend onder de naam Hong Yingming

洪應明 (Yingming is te lezen als Veelbelovend licht) en ook onder het pseudoniem Daoïst die terugkeert naar de oorsprong, Huanshu Daoren 還初道人. Behalve de aforismenbundel *Caigentan* publiceert hij in 1602 *Wonderbaarlijke sporen van onsterfelijken en Boeddha's*, een boek met legendarische verhalen over daoïsten en boeddhisten.

De titel van de bundel is waarschijnlijk ontleend aan een uitspraak van Wang Xinmin 汪信民 (1071-1110):

*Wie goed kan kauwen op groente en wortels,
kan alle zaken afhandelen.*

De karakters *caigen* zijn te lezen als twee afzonderlijke woorden, groente en wortels, maar de combinatie betekent ook zoiets als 'on-eetbare wortels'. Dan is deze uitspraak in goed Nederlands te vertalen als:

*Wie goed op een houtje kan bijten,
kan alle zaken afhandelen.*

Een inspiratiebron voor de titel kan nog de staatsman Han Yu 韓愈 (768-824) zijn geweest:

*Bij het eten van groente en wortels
proef je in het flauwe een waarachtige smaak.*

Spreuken over het huishouden

Het gaat dus om een eenvoudig en sober, ja zelfs armoedig leven, waarin de tijd genomen wordt om het karige maal te verteren. Waarom kun je aan zo iemand alle zaken toevertrouwen? Omdat hij of zij ontbering gewend is, vol kan houden en zich in keuzen en beslissingen niet laat leiden door zucht naar luxe, gewin of reputatie.

1.2 LEVENSKUNST VOOR ROERIGE EN DECADENTE TIJDEN

De drie 'leren' waar de schrijver zich op baseert, gaan allemaal en elk op eigen wijze in op de menselijke conditie en dateren uit ruwweg

dezelfde periode. De historische Boeddha leefde volgens huidige wetenschappers waarschijnlijk tussen 480 en 400 voor onze jaartelling in een gebied waar nu de grens tussen India en Nepal ligt. Binnen de eigen traditie houdt men de jaartallen 563-483 v.Chr. aan. Kongzi 孔子 (Confucius) leefde van 551-479 v.Chr. Laozi 老子, die de grondlegger van het daoïsme zou zijn, werd traditioneel vroeger gedateerd, maar wetenschappers plaatsen hem tegenwoordig in de vierde (of zelfs derde eeuw) voor onze jaartelling.

In diezelfde periode zien ook het Westen, in Griekenland en het Midden-Oosten de opkomst van een filosofisch denken op een vergelijkbaar niveau. Dat roept de vraag op of er in die periode misschien iets fundamenteels en tegelijkertijd universeels aan de hand is.

Verschillende denkers hebben daarop gewezen, van wie de filosoof Karl Jaspers (1883-1969) het bekendst is. Jaspers noemt de periode waarin deze denkers opereren, de 'Astijd' (*Achsenzeit*) en dateert die tussen de achtste en derde eeuw v.Chr. Op verschillende plaatsen in de wereld (maar zonder duidelijke onderlinge beïnvloeding) komen dan fundamentele levensbeschouwelijke doorbraken tot stand. Deze periode is een van de belangrijkste in de culturele en psychische evolutie van de mens omdat hier voor het eerst zoiets als een humanistische traditie ontstaat: de moderne, zelfbewuste en reflexieve mens, niet meer gevangen in een mythisch wereldbeeld beheerst door goden en geesten.

De Astijd is een periode waarin de omslag van de oorspronkelijke kleinschalige jagers- en verzamelaarsgemeenschappen naar grootschalige agrarische samenlevingen is afgesloten en sprake is van groeiende handel en verkeer tussen regio's, verstedelijking en niet in het minst ook van toenemende communicatie, met een belangrijke rol voor het schrift. Allerlei (stads)staten komen op die elkaar beconcurreren. Oude en vaste structuren die lang onaantastbaar waren, beginnen te wankelen; er is veel onzekerheid en oorlogsgeweld.

In die context ontstaat, vooral in de steden een klasse van soms min of meer ongebonden ambtenaren c.q. adviseurs, de zogeheten *shi* 士. Oorspronkelijk zijn dit 'ridders' van lage adel, die door positieverlies op zoek zijn naar een nieuwe roeping en die buiten de oor-

spronkelijke (veelal van de goden gegeven) structuren gaan denken, onder andere over de oorzaken van het menselijk lijden dat zij in grote mate om zich heen zien. Zij ontworstelen zich uit de greep van het oude mythische denken en verkennen wat de (afzonderlijke) mens daar tegenover kan stellen.

De drie (politieke) filosofieën of levensbeschouwingen ontstaan dus in roerige tijden. Confucianisme en daoïsme ontwikkelen zich in eerste instantie tijdens de zogeheten Lente- en Herfstperiode (722 en 475 v.Chr.) en vooral in wat het tijdperk van de Strijdende Staten heet (475-221 v.Chr.). Beide perioden zijn onrustig, chaotisch en gewelddadig. Deze strijdende staten en staatjes worden geleid door een type krijgsheer zoals we nog altijd her en der in de wereld kunnen aantreffen – zelfs in de *boardroom* van deze of gene multinational. Aan het begin van de Lente- en Herfstperiode telt het feodale rijk 148 staatjes; aan het eind zijn er nog zo'n twintig over, waarvan zeven grotere. Die zeven voeren een verbeterde strijd om de hegemonie over het rijk. Uiteindelijk blijft in 221 v.Chr. één staat over, Qin 秦 en is het rijk verenigd. In 206 v.Chr. stort die dynastie trouwens alweer in.

Al die staten en staatjes concurreren om macht en land, maar ook om ideeën en adviezen die kunnen helpen hun ambities te realiseren. Rondtrekkende denkers voorzien daarin, soms louter dienstbaar, soms met een eigen agenda. Kongzi zelf trekt maar liefst veertien jaar rond, zonder veel succes. Confucianisme en daoïsme ontstaan in die context en nadrukkelijk in reactie erop. Het zijn geen mooi-weer-filosofieën; ze kunnen de confrontatie met de harde werkelijkheid prima aan.

Het boeddhisme is in die tijd nog niet in China gearriveerd, maar ontstaat in een enigszins vergelijkbare context in India. In die periode verdwijnen daar de oude, federale stamverbanden en ontstaan krachtige koninkrijken. Boeddha zelf is de zoon van zo'n koning. De op dorpen gebaseerde agrarische economie verschuift naar een stedelijke handelseconomie met een grotere rol voor de krijgsmacht. De diversiteit en ongelijkheid in deze stedelijke omgevingen leiden ertoe dat gangbare waarden onder druk komen en ter discussie worden gesteld.

De wijsgerige impuls die de Astijd creëert, is mogelijk omdat de

gestegen welvaart een vrij omvangrijke groep van min of meer vrijgestelde en geschoolde mensen toelaat, waarvan een deel niet direct ingebed is in het bestuurlijke systeem (en daardoor vrijer kan denken). De vele oorlogen zijn verschrikkelijk, maar leiden wel tot uitwisseling van ideeën en tot allerlei uitvindingen, zowel op technisch als op sociaal-organisatorisch vlak. De periode van de Strijdende Staten is in de Chinese geschiedschrijving altijd als iets betreuenswaardigs neergezet, maar de laatste tijd wijzen historici erop dat deze ook een enorme materiële en ideeënrijkdom creëerde. In haar boek over de geschiedenis van China vat Valerie Hansen haar hoofdstuk over deze periode als volgt samen: ‘De denkers en hun navolgers realiseerden zich niet dat het verschrikkelijke tijdperk dat hen voortbracht, in feite een van de intellectueel levendigste, economisch bloeiendste en sociaal meest diverse tijden was – ook al was het politiek chaotisch en onophoudelijk gewelddadig. De mogelijkheid dat verdeeldheid, zelfs tegen zijn hoge prijs, goed kon zijn voor het rijk, lijkt nooit bij hen te zijn opgekomen. Vervolgens wijdden zij al hun inspanning aan het voorkomen van de terugkeer van zo’n chaotische, maar vitale periode.’

1.3 DE MENSELIJKE NATUUR

De combinatie van geweld en welvaart brengt de denkers in die tijd echter nog tot iets anders. Zij stellen de ‘natuur’ *xing* 性, de wezenlijke aard van de mens, ter discussie en ontwikkelen een vorm van psychologie. Welvaart, en zeker ongelijk verdeelde welvaart leidt tot hebzucht, na-ijver, haat, agressie en egoïsme. Daarom kijken de drie tradities alle kritisch naar verlangens en passies en naar de aantasting van het sociale weefsel door zelfzuchtig egoïsme. Zo ontstaan theorieën over emoties, bewustzijn en het zelf, die onder meer gericht zijn op het leren beteugelen van deze emoties en op zelfcultivering, van de heerser, de ambtenaren en uiteindelijk ook de onderdanen.

Confucianisten stellen voor de in hun ogen losgeslagen natuurlijke staat van de mens via een proces van cultivering bij te schaven en in te tomen. Daoïsten bepleiten juist een terugkeer naar de oorspronkelijke natuurlijke staat van vóór de schaalvergroting en wel-

vaartsstijging die de menselijke maat overstijgt en corrupteert. Het boeddhisme stelt het bewustzijn zélf als drager van al die verlangens en emoties ter discussie als in de kern onwerkelijk, waarmee dus ook die verlangens en emoties kunnen verdampen.

In modern jargon zou je kunnen stellen dat deze denktradities de evolutionaire druk problematiseren die ontstaat bij de overgang van mobiele jagers- en verzamelaarsgemeenschappen naar sedentaire agrarische staten. De menselijke psyche is eigenlijk niet goed toegerust voor het leven daarin en de omslag gaat veel te snel om met biologische evolutie bij te benen. Culturele evolutie, die veel sneller verloopt, moet dan inspringen.

1.4 ZELFHULPAFORISMEN?

De bundel verschijnt rond 1590, in een periode van groeiende handel en welvaart, culturele verfijning en zelfs decadentie, maar onder de oppervlakte tekenen zich dan al de breuklijnen af die tot een dramatische ondergang van Ming-dynastie zullen leiden. Het is een dynamische en onzekere periode, met veel politieke, economische en sociale verschuivingen, waarin mensen begrijpelijkerwijs houvast zoeken.

In de zestiende en zeventiende eeuw zijn ‘moraalboeken’ *shanshu* 善書 daarom populair; een beetje vergelijkbaar met de huidige zelfhulpboeken, maar meer ethisch georiënteerd. Vooral het *Kasboek van verdiensten en fouten*, *Gongguoge* 功過格 wordt veel gebruikt. Daarmee kan men een boekhouding van alle goede en slechte daden bijhouden. Elke afzonderlijke daad krijgt een aantal punten toegekend, plus of min, zodat je letterlijk een morele balans kunt opmaken. Dit gaat uit van een geloof in retributie *baoying* 報應, dat goede daden beloond en slechte daden gestraft worden.

Dit kasboek is vanaf de twaalfde eeuw al bij daoïsten populair en het onderliggende geloof in retributie is ook in het boeddhisme te vinden (*karma*). Het hieraan verbonden ‘maakbaarheidsidee’ (dat je de eigen toekomst kunt beïnvloeden door de morele kwaliteit van je daden in het nu) geeft mensen het gevoel dat zij niet helemaal aan de ontwikkelingen zijn overgeleverd, maar het effect daarvan kunnen beïnvloeden. De moraalboeken richten zich niet alleen op de

Ontdek de Marcus Aurelius van China!

De *Wortels van levenskunst, Caigentan* in het Chinees, zijn rond 1590 tijdens de Ming-dynastie (1368-1644) opgetekend door Hong Zicheng. In zijn aforismen vertaalt hij de drie belangrijkste levensbeschouwelijke tradities van China – confucianisme, daoïsme en boeddhisme – naar de dagelijkse praktijk van leven, werken en besturen.

De aforismen nodigen uit tot kritische zelfreflectie over tijdloze thema's als ongelijkheid, egoïsme en individualisme. Daarmee zijn ze een perfecte gids voor leven en werk waarvan we nog steeds veel kunnen leren.

Deze uitgave is de eerste directe Nederlandse vertaling uit het Chinees. In *Wortels van levenskunst* staan alle aforismen op een rij, vertaald en ingeleid door liefhebber van de Chinese filosofie Carlo Hover.

Een klassieker voor elke liefhebber
van oosterse filosofie.

